

«Ο ΣΑΤΥΡΟΣ ἢ ΤΟ ΓΥΜΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ»
ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ
(Ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις)

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κ. Παλαμᾶς συχνότατα στρέφεται πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀναφέρονται ὑπαινιγμοὶ τῆς δημιουργίας του καὶ ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνει ποιητικὰ σύμβολα τοῦ ἔργου του¹. Μεταξὺ δὲ τῶν θεμάτων τῶν εἰλημμένων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὁ Σάτυρος κατέχει ἰδιάζουσας θέσιν· δι' αὐτοῦ παρέχεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν Ποιητὴν ὄχι μόνον νὰ δηλώσῃ ἅπαξ ἔτι τὴν ἀρχαιομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀχθῆ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ στοιχείου.

Ἦδη τῷ 1900 ἐδημοσίευσε τὸ πεζογράφημα «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος»². Τὸ κείμενον διαιρεῖται εἰς πέντε ἐπὶ μέρους ἐνότητας : Ἐν τῇ πρώτῃ ἐξιστορεῖται ἡ γέννησις καὶ περιγράφονται ἡ μορφή καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ Σατύρου :

« Ἀλλοίμονό σου, ἄνθρωπε, ποὺ θὰ περνοῦσε ἀπάνου σου τὸ φύσημά μου! Μιὰ ἀγριμοῦ κακοῦ ψυχῆ σοῦ ἔπυρωνα τὸ εἶναί σου. Καὶ τρισαλλοιά σου, Ἀμαδρυάδα, ποὺ θέλοντας μὴ θέλοντας θὰ σ' ἔσφιγγε ἢ καταδασωμένη μου ἀγκαλιά! Ἡ παρθενιά της ἢ ἰσόθεη, μπαλνιο τῶν χειρῶν μου ξαδιάντροπο, σέρνονταν ὕστερα ξεσκίδι ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ πόδια μου, πόδια ἐνός τράγου! ὦ, τὰ φιλιὰ μου τὰ μολόγητα μέσ' ἀπὸ τὸ καμίσι τὸ στόμα μου!

» Καὶ ἤμουν ὁ στονμπομότης κι ὁ τραγοκέρατος μὲ τὰ μεγάλα τοῦ ζωντόβολου τὰ φτιά· καὶ ὁ δειλιασμένος ἤμουνα ποὺ τρόμαζα· καὶ ἤμουν ὁ ὀκνὸς μὲ τὴ γοργάδα τοῦ ἀνέμου· καὶ ἤμουν ὁ πανάσκημος μὲ τὴν οὐρὰ καὶ μὲ τὴ σκέφι τῆς μαίμοῦς.

» Κ' εἶχα μιὰν ἀγάπη μόνα εὐγενική κ' ἓνα μόνο ἀγνὸ πάθος : Ἀγαποῦσα τὰ γλυκολαλήματα. Σκάλιζα φλογέρες ἀπὸ τὰ πετροκάλαμα. Μέσα τους ξηπνοῦσα κάποιους ἤχους

1. Ἴδ. Γ. Καλαματιανοῦ, Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ ὁ Ἀρχαῖος ἑλληνισμός, Ἀθήνα 1959, σ. 51 κέξ.

2. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σατύρου, «Τὸ Περιοδικὸν μας» Β' (1900 - 1901), σ. 20 - 26 [= «Γράμματα», τόμ. Α'. Ἀθήνα 1904, «Ἀπαντα» τόμ. 4 [Ἀθήναι 1964], σ. 175 - 182 (πρβλ. καὶ σ. 572)].

πρωτογνώριστους κ' ἤμουνα γι' αὐτὸ "περήφανος. Κ' ἔπινα τοῦ σταφυλίου τὸ αἷμα καὶ μεθοῖσα μὲ αὐτὸ γλυκύτατα».

Ἐν τῇ δευτέρῃ ἐνότητι χρησιμοποιεῖται ὁ ἀρχαῖος μῦθος ¹, καθ' ὃν οἱ στρατιῶται τοῦ Σύλλα συνέλαβον παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου τὸν Σάτυρον καὶ μετήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν, ὁ ὁποῖος ὁμῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεννοηθῆ μετ' αὐτοῦ :

«Καὶ ἡ φωνὴ μου φώναζε τοῦ ἀλόγου τὴν ἀρμή, τοῦ τραγῶν τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ ἦτανε τὰ χλιμντρίσματα καὶ τὰ βελάσματα πρωτάκουστα καὶ ἦτανε ἡ θεωρία μου κάτι πιότερο ἀπὸ παράξενη. Καὶ ἔς τὸ τέλος μιὰ θρησκευτικὴ τρομάρα τὸν ἀντάρτισε τὸ στρατό, πέρα καὶ πέρα, ἀπὸ τὸν ὑπλήτη ὡς τὸν ἀρχηγό.

»Καὶ ἔς τὸ λογισμὸ τοῦ στρατηλάτη φάνταξα σὰ δύναιμι τῆς πλάσης μυστικῆ, σὰ στοιχειωμένος φύλακας ποιὸς ξέρει τίνος δάσους ἱεροῦ, ποὺ θὰ ἦτανε μεγάλη ἀστοχασιὰ ἔτσι ἀληπόδητο νὰ μὲ κρατῆ. Καὶ "προβόταξε νὰ μὲ ἀπολύσουν».

Ἐν τῇ τρίτῃ ἐνότητι ἐκτίθεται ὁ διὰ τῆς πυρᾶς ἐξαγνισμὸς τοῦ Σατύρου καὶ ἡ ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον μεταβολὴ αὐτοῦ :

«Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἄγγιξα μὲ τὸ στόμα μου τὰυλοῦραντο κορμί σου, ὡ τῶν Ἀφροδιτῶν ἢ Ἀφροδίτῃ ἐσύ, τοῦ αἰμοβόρου ἢ αἰμοβόρα, φύσηξε μιὰ νέα τρικυμία ἀπὸ ψυχὴ μέσα ἔς τὴν πρωτόγονη ἀνεμοζάλη, μέσα ἔς τὴ ζωὴ μου κάτι ὠραιότερο, σὰν ἀπὸ πνεύμα γιομισμένο καθαρότερο. Κι ἀπὸ τότε τὸ κρασί μεθῶντάς με μοῦ ἔφερνε κάποτε καὶ πότε ὄνειρατα ὑπερφάνταστα σὰ νὰ ἔτανε σταλμένα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο γιὰ χάρι μου. Γιὰ τὰ τραγοῦδια μου δὲ μοῦ ἔφτανε ἡ φλογέρα μου καὶ, σὰ φυσοῦσα τὴν ψυχὴ μου μέσ' ἔς τὰ σπλάχνα τῆς, τρικύμιζε ὁ ἦχος τὸν ἀέρα ἀλόγουρα καὶ πέρα καὶ ξάφνιζε" γιὰτ' εἶχε μέσα του ἄμαθα καὶ πολυνόητα παράπονα καὶ εἶχε ἀρμονίες ξένες καὶ πολὺ πλατεῖες γιὰ νὰ χωρέσουνε ἔς τὴ φυλακὴ του. Καὶ ἡ φλογέρα ράγιζε ἔς τὰ χέρια μου.

»Κ' ἐκεῖ ποὺ ἀκόμα ὁ στουμπομότης ἤμουνα καὶ ὁ τραγοκέρατος μὲ τὰ μεγάλα τοῦ ζωντόβολου τῆφτιά, ὁ λάγνος, ὁ ἀκαμάτης, ὁ ἀσκημοπροσώπος, ἀγάλια - ἀγάλια καταλάβαινα πὼς ἤμουνα ἄλλος, ἄλλος, ἄλλος!

»Καὶ τοερὰ μιᾶς ἄλλης φωτιᾶς ἀγκάλιαζα τὸν κύκλο καὶ φιλοῦσα τὴν ἀθάνατη εἶδη — καὶ ἦταν ἡ Φωτιὰ ἢ σοφία! Κι ὅσο πονοῦσα, τόσο καὶ διφοῦσα ἀπὸ τὴ δύρα τῆς. Κ' ἤθελα νὰ τὰ γνωρίσω τώρα ὅλα τοῦ κόσμου τὰ γραφτὰ κι ὅλα τοῦ Σύνπαντος νὰ ψάλω τὰγραφα. Καὶ γόρενά δασκάλους καὶ συντόχαινα προφήτες κ' ἡμίθεους ἀκουα καὶ σφραγίζανε μέσα μου μ' ἑφτασφράγιστα σφραγίσματα ρήματα θεϊκὰ κι ἀπόκρυφα. Κ' ἔμαθ' ἀπὸ τὸν Ὁσφέα τὰ μυστήρια τῆς γῆς καὶ τοῦρανοῦ καὶ ὁ Αἶνος μοῦ δασκάλεψε τῆς ἀρμονίας τοῦς νόμους. Καὶ ἔς τὴ σπηλιὰ τοῦ Κένταυρου, ποὺ ἀνάθρεψε τὸν Ἀχιλλέα, κράτησα ἀπὸ τὸ μελίρροτο τὸ στόμα του πολεθάμαστες ἱστορίες τῶν πρωτοπλαστικῶν καιρῶν. Καὶ τὸν τιτάνα Προμηθεά, τὸ μεγάλο κλέφτη καὶ γεννήτορα, ἀγνάντεφα ἔς τὸν Καῦκασο κορφωμένο καὶ παραμόνενα τὴν ὥρα ποὺ τόνε ἄλτρωσε ὁ Ἀλκίδης καὶ τὸ λυτρωτὴ τὸν ξεπεροῦσε ἔς τὸ ἀνά-

1. Πλουτάρχου, Σύλλας, XXVII, 5-14: «Ἡ δὲ Ἀπολλωνία πλησίον ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ Νύμφαιον [...]. Ἐνταῦθά φασι κοιμώμενον ἄλῶναι σάτυρον, οἷον οἱ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκάζουσιν, ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν ἐρωτᾶσθαι δι' ἐρμηγέων πολλῶν, ὅστις εἶπ' φθεγξαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνετῶς, ἀλλὰ τραχεῖάν τινα καὶ μάλιστα μεμιγμένην ἵππου τε χρεμετισμῶ καὶ τραγῶν μηκασμῶ φωνὴν ἀφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπήσασθαι» (Ἐκδ. Teubner, 1879).

σημα καὶ ἔς τὴν ἀναλαμπή· καὶ ἡ προφητεία χύνονταν ἀπὸ τὰ μάτια, ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη του, πολύβοο νερὸ ἀφροστέφανο ἀπὸ μαῦρες τρισβαθεσ πηγές».

Ἐν τῇ τετάρτῃ ἐνότητι μεταβάλλεται τὸ τέλος τοῦ παραδοθέντος διὰ τοῦ Πλουτάρχου μύθου τῆς συλλήψεως τοῦ Σατύρου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σύλλα, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκστασιάζεται πρὸ αὐτοῦ :

«Ὁ μέτωπό σου ἀπάνω βλέπω νὰ σαλεύῃ τὸ ἀντιφέγγισμα ὑπερκόσμιον φωτός. Πότε ἔγδύθηκες τὰ γρόμι, πότε ἀρνήθηκες τὸν ἄνθρωπο, πότε κοίταξες νὰ ὑφάνῃς μιὰ στολὴ ἀπὸ γνέματα, πῶ εἶν' ἀπὸ αἰθέρα καὶ ἀπὸ μουσική; Πότε ἔγνηκες σοφὸς καὶ προφήτης; Ἄπὸ τοῦ Θεοῦ τῆ φύσι μόνο ἡ γαλήνη λείπει σου καὶ ἡ χαρὰ. Καὶ δὲν ξέρω γιὰ τοῦτο κί ἂν δὲν εἶσαι πῶ θεῖος καὶ ἀπὸ κείνων».

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ὅμως τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ Σάτυρος ἀποκρίνεται διὰ τῶν λόγων τοῦ Σοφοκλέους :

«— Λέσποτα, μιὰ μεγάλη εὐτυχία ξέρω ἐγώ : Νὰ μὴν ἔχουμε γεννηθῆ! Κ' ὕστερ' ἀπὸ αὐτὰ ξέρω καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμη εὐτυχία : Νὰ πεθάνουμε τὸ γληγορώτερο!»¹.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ, πέμπτῃ, ἐνότητι ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σατύρου ἔχει συντελεσθῆ καὶ διὰ τῆς τέχνης ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτεπίγνωσις :

«Καὶ τότε τέντωσα τὰ φτιά καὶ στήλωσα τὰ μάτια κί ἄκουσα γύρω μου ὕμνους κ' ἦταν οἱ ὕμνοι πρὸς ἐμὲ τὸν πανώριον κ' ἔσκηνε πρὸς τὰ ὀλοήσυχια νερὰ κ' εἶδα ἔς τὰ βάθη τους μιὰ ζωγραφιὰ νὰ λάμπη καὶ ἦταν ἡ ζωγραφιὰ ἀπ' ὅ,τι κρύβει ὁ Ἔρωτας κί ἀπ' ὅ,τι δαίχνει ὁ Ἰμερος κί ἀπ' ὅ,τι χύνει ὁ Ὀνειρος πῶ διαλεχτὸ καὶ πῶ λαγαρισμένο, γλῶκα, μελαγχολία, μουσική, μυστήρια!»

Τῷ 1904, εἰς τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς «Ἀσάλευτη Ζωή», ὁ Κ. Παλαμᾶς ἀναφερόμενος εἰς «Τὸ Σπίτι» του παρομοιάζει πρὸς Σατύρους τοὺς νέους, ὅσοι ἀγωνίζονται καὶ τείνουν πρὸς κατὰκτησιν τοῦ Ἰδανικοῦ («τῆς νόφης Ἰδέας») :

Καὶ οἱ νέοι, μέσ' ἔς τὰ πυκνότατα τοῦ νοῦ λαγκάδια
κνηγῶντας θεομὰ τῇ νόφῃ τὴν Ἰδέα
σκορποῦν τὴ λαύρα τῶν ἀβάσταγων σατύρων (στίχ. 21 - 23)².

* * *

Δώδεκα ἔτη (1912) μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πεζογραφήματος τοῦ Παλαμᾶ «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος», διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς συλ-

1. Μὴ φῶναι τὸν ἅπαντα νικᾶ λόγον τὸ δ' ἐπεὶ φανῆ, βῆναι κείσ' ὀπόθεν περ ἦκει πολὺ δεύτερον ὡς τάχιστα.

(Σοφοκλ., Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῶ, στίχ. 1224 - 1227).

2. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή. Ἀθήνα 1904 [= «Ἄπαντα», τόμ. Γ' [Ἀθῆναι 1963], σ. 58].

λογής «Πολιτεία καὶ Μοναξιά», γίνεται γνωστὸν τὸ κείμενον τοῦ Ποιήματος «Ὁ Σάτυρος ἢ τὸ γυμνὸ τραγούδι»¹, τοῦ ὁποίου ὅπωςδήποτε ἀκριβέστερος χρονικὸς προσδιορισμὸς συντάξεως δὲν ὑπάρχει.

Τὸ ποίημα² ἀνήκει εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Παλαμᾶ, τὸ διακρινόμενον διὰ τὴν ἔντονον παρουσίαν τοῦ στοιχείου τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παράλληλον τάσιν πρὸς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἰδεῶν. Αὐτὴ ἄλλωστε ἢ διακίνησις ἀπὸ τῶν γῆινων πρὸς τὰ οὐράνια, ἀπὸ τῶν ὑλικῶν πρὸς τὰ αὐτὰ χαρακτηρίζει συχνὰ τὴν ποιητικὴν πορείαν τοῦ Κ. Παλαμᾶ, ἀποτελεῖ μέσον ἐκφράσεως τῶν διακυμάνσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ του κόσμου.

Τὸ κείμενον ἀναπτύσσεται εἰς δέκα καὶ πέντε ὀκτώστυχους στροφὰς ἀποτελουμένας ἐξ ἑπτὰ ἐναλλασσομένων ὀκτώστυχων καὶ ἑπταστυχίων προπαροξυτόνων καὶ παροξυτόνων στίχων, μεθ' ἑνὸς ὀκτώστυχου ὀκτώστυχου (μεθ' ὁμοιοκαταληξίας τοῦ τύπου: αβγβδεεζ, ηθιθκκλλμ)³· διαιρεῖται δὲ τοῦτο εἰς τέσσαρας ἐνότητες:

Ἡ πρώτη ἐνότης (στρ. α' - δ') ἀναφέρεται εἰς τὸν χῶρον, τὸ περιγραφόμενον ἀπτικὸν τοπίον, ὅπου συζεύγνται τὸ Ἀπολλώνιον κάλλος καὶ ἡ Διονυσιακὴ μέθη. Ἡ περιγραφή τοῦ χώρου — χαρακτηριζομένη καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, ἀνὰ τέσσαρας σχεδὸν στίχους, τοῦ ἐπιρρ. ἐδῶ — βαίνει ἀπὸ τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ εἰδικώτερον.

Ἡ «γύμνια», ταυτόσημος πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐκφράζεται διὰ ποικίλων μέσων καὶ ἐνισχύεται διὰ προσδιορισμῶν (: ὄλα γυμνά, ἢ γύμνια ἀφέντρα, τὰ πάντα ξέστηθα, θεία γύμνια)· ὅπωςδήποτε παρουσιάζεται ἀπηλλαγμένη κάθε στοιχείου δυναμένου ἴσως νὰ προσδώσῃ χαρακτηῖρα συμβολικὸν ἢ μυστικοπαθῆ (: διάφαν' ἢ πλάσι, ἀριὰ κι ἀταίριαστα | λεκκιάσματα τὰ δέντρα). Ἡ «γύμνια» ὅμως, ταυτόσημος ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ πάθος, χαρακτηρίζεται δι' ἀναλόγων ἐκφραστικῶν τρόπων (: κρασι εἶν' ὁ κόσμος ἄκρατο, ἀδιάντροπα λυσσᾶνε, τὸ κορμὶ φωτιά 'ναι), ἀλλὰ καὶ αἶρεται πρὸς σφαίρας θειότητος (: ἢ σάρκα ἀποθεώθη) διὰ τῶν «μεταφορῶν» (: οἱ παρθενιῆς Ἀρτέμιδες, Ἐρμηῆδες εἶν' οἱ πόθοι, πετιέται ἢ Ἀφροδίτη | καὶ χίνεται παντοῦ).

Τὸ φῶς, ἡ μελωδία, ἡ ὄραιοποίησις τῆς ἀψύχου φύσεως (: Τὸ φῶς

1. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά. Ἀθήνα 1912 [= «Ἀπαντα», τόμ. 5 [Ἀθήναι 1964], σ. 418 - 421].

2. Κυριώτατα δημοσιεύματα γενικῆς θεωρήσεως τῆς ποιητικῆς ταύτης συνθέσεως, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν: Κ. Τσάτσου, Παλαμᾶς. Β' ἐκδοσις. [Ἀθήναι 1949], σ. 118 - 121. — Αἰμ. Χουρμούζιου, Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἐποχὴ του. Τόμ. Γ', Ἀθήνα [1960], σ. 69 - 73.

3. Ἴδ. Λ. Πολίτου, Ὁ στίχος του [Κ. Παλαμᾶ] (Μετρικὰ καὶ ρυθμολογικά), «Γράμματα» (Τεῦχος ἐπιμνημόσυνο τοῦ Κ. Παλαμᾶ), Ἀθήναι 1943, σ. 235.

χορτάστε μάτια | κιθάρες τὸ ρυθμό, ἀστέρι εἶν' ὁ ξερόβραχος), οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ μέταλλα (: ρουμπίνια ἐδῶ, μαλάματα | μαργαριτάρια, ἀσήμια), παρὰ τὴν πλησμονὴν τῶν αἰσθησιακῶν τόνων τῆς πρώτης ἐνότητος τοῦ κειμένου, ἐπιτρέπουν τὴν διατήρησιν τῆς λιτότητος καὶ ἀπαθείας τοῦ ἀττικοῦ τοπίου, τὴν παρουσίαν ἀκόμη τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος, ὅπερ δὲν στηρίζεται τόσον εἰς τὰ γῆινα στοιχεῖα ὅσον εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν δύναμιν τοῦ κάλλους. Καὶ τοῦτο δηλοῦται σαφέστερον ἐν τῇ γ' στροφῇ, ὅπου τὸ ἐπίθετον τῆς Ἀττικῆς («τρισεύγενη») εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς αἰσθητικῆς καταξιώσεως τῶν μνημονευομένων ὑλικῶν στοιχείων.

Διὰ τῆς δευτέρας ἐνότητος (στρ. ε' - η') παρατηρεῖται μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ γ' εἰς τὸ β' πρόσωπον, διὰ τῆς προστακτικῆς τῶν ρημάτων, τοῦλάχιστον ἀνὰ τέσσαρας στίχους (: παράτησε, μαγνήτεψε, σκίσε, λᾶσε, γίνε, παῖξε, παράστησε). Ὁ Ποιητής, ὡς νὰ ἀπευθύνεται τώρα εἰς τινὰ γυναῖκα - σύμβολον, προτρέπει αὐτὴν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦ ἀττικοῦ τοπίου, νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς αὐτό, ὥστε νὰ ἀχθῇ ἀπὸ τοῦ γῆινου πρὸς τὸ ἰδεατόν. Τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τοῦ κάλλους τῆς γυναικὸς - συμβόλου μετουσιώνονται διὰ τῆς τέχνης. Ὁ Διόνυσος ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Καὶ ἐδῶ ἡ «γύμνια» καὶ ἐπιζητεῖται (: παράτησε τὸ φόρεμα | καὶ μὲ τῇ γύμνια ντύσου) καὶ παρίσταται ὡς κυριαρχοῦν στοιχεῖον (: τὸλύμπιο τὸ νεχτάρι | τῆς γύμνιας δὸς νὰ πιῶ). Εἶναι σαφεῖς ὅμως αἱ προεκτάσεις πέρα τοῦ ὑλικοῦ (: ψυχὴ, τῆς γύμνιας ἰέρισσα | ναὸς εἶν[αι] τὸ κορμί σου). Ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τελεῖται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς αἰσθητικῆς, ὡς αὕτη προσδιορίζεται διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις καὶ τὰ ἐπίθετα (: πλαστικὴ εἰκόνα, ἀτάραχο ἄγαλμα, λαγάρισε τῇ γύμνια σου | καὶ κάμε τὴν ἰδέα). Οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς η' στροφῆς, καὶ μάλιστα μὲ τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ρήματος («χορεῦτε»), παριστοῦν κεφαλαιωδῶς τὸν στροβιλισμὸν τῶν ἐπὶ μέρους ὑλικῶν στοιχείων πρὸς ἐκφρασιν τοῦ ἰδεώδους.

Ὅπωςδῆποτε τὰ ὑλικά στοιχεῖα τῶν τελευταίων στίχων τῆς δευτέρας ἐνότητος ἐπιτρέπουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ποιητοῦ εἰς τὸν συγκεκριμένον κόσμον, ἐν τῇ τρίτῃ ἐνότῃ (στρ. θ' - ιβ'). Ἡ αἰσθητικὴ πραγματικότης τῆς γυναικὸς - συμβόλου προβάλλει ζωηρὰ διὰ παραστάσεων σαφῶς ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς αἰσθήσεις :

Μέτωπο, μάτια, κόμματα
μαλλιά, γλοντοί, λαγόνες,
κρυφὰ λαγκάδια, τοῦ Ἔρωτα
ρόδα...

(στρ. θ', στίχ. 1 - 4) : ΟΡΑΣΙΣ

βρόσες τοῦ χαιῖδιου, ὦ χέρια

(στρ. θ', στίχ. 6) : ΑΦΗ

λογάκια, ὦ στόμα, ὦ στόμα,
σὰν τὸ κερὶ τῆς μέλσσης

(στρ. ι', στίχ. 2 - 3) : ΑΚΟΗ

Τὰ κρίνα τὰ λαβαστρῖνα

τοῦ Ἀπολίη θυμιατήρια

(στρ. ι', στίχ. 5 - 6) : ΟΣΦΡΗΣΙΣ

Νὰ πιῶ . . .

τὸ γάλα ποὺ ὠνειρευτήκα

τῆς εὐτυχίας· ἐσένα

(στρ. ια', στίχ. 1, 3 - 4) : ΓΕΥΣΙΣ

Ὁ θαυμασμός ὅμως πρὸς τὸ σωματικὸν κάλλος ἐξικνεῖται εἰς ἔκστασιν καὶ λατρείαν ἐκφραζομένην διὰ στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου τῆς ἀρχαιότητος :

Ἐγὼ εἶμαι ἱεροφάντης σου,

βωμοὶ τὰ γόνατά σου·

Ἔς τὴν πύρινη ἀγκαλιά σου

θεοὶ θαματουροῦν (στρ. ια', στίχ. 5 - 8).

Πρὸ τοῦ κάλλους εἶναι φυσικὴ ἡ ἐξαφάνισις παντός ὅ,τι δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς αὐτὸ (: *Μακριὰ μας ὅσα ἀταίριαστα | . . . | τὰ μισερὰ καὶ τᾶσκημα | καὶ ἀκάθαρτα καὶ ξένα*). Ἡ «γύμνια» λοιπόν, ἀποκεκαθαρμένη πλέον, ταυτίζεται πρὸς τὴν «ἀλήθεια» καὶ πρὸς τὴν «ὁμορφιά». Οὕτω πραγματοποιεῖται ἐπάνοδος ἀπὸ τοῦ πάθους πρὸς τὴν ἰδέαν.

Εἰς τὴν τετάρτην ἐνότητα (στρ. ιγ' - ιε') ὁ Σάτυρος ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν, ὄχι ὅμως διὰ συγκεκριμένων στοιχείων, τοῦλάχιστον εἰς τὰς δύο πρώτας (ιγ' καὶ ιδ') στροφάς. Τοῦτο ἄλλωστε δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ἀοριστολογικῆς ἀντωνυμίας *κάτι* καὶ διὰ τῶν παρομοιώσεων ἢ μεταφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν γνωρισμάτων του :

κάτι ἄντρο σὰν τέρας

κάτι σὰ δέντρο ἀφύλλιαστο (στρ. ιγ', στίχ. 4 - 5)

κάτι γυμνὸ καὶ ξέσκεπο (στρ. ιδ', στίχ. 1)

κάτι ποὺ ἀπὸ τοὺς Σάτυρους

κρατιέται . . .

καὶ εἶν' ἡ φωνὴ του ἀσήμι (στρ. ιδ', στίχ. 5 - 7).

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀποκάλυψιν τοῦ ἰδιοτύπου τούτου Σατύρου, ἡ πλήρης ἵκεσίας ἀποστροφή, προερχομένη ἐξ αὐτεπιγνώσεως καὶ ἐκφραζομένη δι' ἀρνητ. μορίου καὶ ρήματος (*μὴ φύγης*) — εἰς τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ τὸ ρῆμα εἰς α' πρόσ. καὶ ἡ ἀντωνυμία πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ὑποκειμένου (*εἶμαι ἐγὼ*) — ἐνέχει τι τὸ τραγικόν. Ὁ Σάτυρος ὑπογραμμίζει τώρα, διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων ρημάτων (: *ρίζωσα, λιώνω, παίζω, παντρεύονται, λατρεύουν, χορεύουν*) καταστάσεις καὶ ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι οὕτω συμπληρώνουν τὴν ἀσαφῆ εἰκόνα αὐτοῦ. Ὁ Σάτυρος ἐντάσσεται εἰς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον

(στὴ γύμνια τὴν ἠλιόκαλη | τῆς ἀθηναίισσας ἕμερας), ἢ συμβάλλει εἰς τὴν δημιουργίαν του.

* * *

Τί εἶναι «Ὁ Σάτυρος...» τοῦ Κ. Παλαμᾶ; Κατὰ τὸν Κ. Τσάτσον «μοιάζει μὲ τὸ ρηχοθαλασσίτη τραγουδιστὴ· μόνο ποὺ ἐδῶ ὁ ρηχοθαλασσίτης ξέρει καὶ βλέπει καὶ ζῆ καὶ τὴ χάρι τῆς φύσης»¹. Κατὰ τὸν Αἰμ. Χουρμούζιον «εἶναι περισσότερο ἓνας γυμνὸς βυζαντινὸς καλόγερος, ποὺ μάχεται νὰ δαμάσῃ τὸ δαίμονα τῆς σάρκας»².

Ἴσως πρέπει νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ ποίημα τὴν σύζευξιν στοιχείων τοῦ «λυρισμοῦ τοῦ ἐγώ», τοῦ «κασσιανισμοῦ» (ὅπως ὁ Παλαμᾶς ἐχαρακτήρισε τὸ «περιοδικὸ παράδογμα ἕς τὸν πλατιά ζοφερό κύκλο τῶν κολασμένων... τραγουδιῶν») ³ καὶ τοῦ «λυρισμοῦ τῶν ἄλων», τοῦ «ποιητικοῦ συγκρητισμοῦ», ὅπου «τὰ τραγούδια... φωτίζονται ἕς τὸ τέλος ἀπὸ ἓνα ροδογέλασμα μιᾶς αἰσιόδοξης ἀγῆς»⁴.

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

1. Κ. Τσάτσου, Παλαμᾶς. Β' ἐκδοση, ἐνθ' ἀν., σ. 120.

2. Αἰμ. Χουρμούζιου, Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐποχὴ του. Τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σ. 72.

3. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, «Ἄπαντα», τόμ. 10 [Ἀθῆναι 1967], σ. 515.

4. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, «Ἄπαντα», τόμ. 10 [Ἀθῆναι 1967], σ. 521.